

DE BUITENPLAATS WILDRUST AAN DE KA(R)SWATERING:
CULTUURHISTORIE EN WAARDERING

INHOUD

1. Inleiding en samenvatting
2. De buitenplaats Wildrust en haar bewoners door de eeuwen heen
3. De historische ligging van huis en tuin van Wildrust, gelezen op historische kaarten, chronologisch beschouwd en geanalyseerd.
4. De landschapsarchitectonische kenmerken van de buitenplaats Wildrust.
5. Beplanting van de buitenplaats Wildrust in de loop van de eeuwen
6. Korte waardestelling van de buitenplaats Wildrust.
7. Korte toekomstvisie voor de buitenplaats Wildrust.
8. Literatuur en documentatie

Bijlage 1 en 2

Samenvatting

De buitenplaats Wildrust was eens een onderdeel van het veel grotere oorspronkelijk middeleeuwse goed Groot Haesebroek. De ligging van Wildrust is vrij uniek te noemen in Nederland, namelijk vlak achter de laatste (vijfde) strandwal aan de middeleeuwse Ka(r)s Watering, in het overgangsgebied tussen strandwallen en strandvlakte en in een overstromingsvlakte van de Oude Rijn.

Hoewel Wildrust al bekend is sinds 1524, komt de buitenplaats pas echt tot leven in de 18de eeuw. Bekende eigenaren zijn Maria Duyst van Voorhout, vrijvrouw van Renswoude, Susanna Huygens, kleindochter van Constantijn Huygens en Prins Frederik der Nederlanden. Tussen 1738 en 1748 laat Johan ten Hove, burgemeester van Den Haag, op Wildrust een nieuw huis bouwen. Sinds zijn tijd is er –naast het herenhuis en de bijgebouwen- sprake van een tuinmanshuis, een vinkenhuis, tuinen, boomgaard, plantagiën, magnifieke lanen en vijvers. Uit deze opsomming wordt duidelijk dat we te maken hebben met een buitenplaats waar status en nut hand in hand gaan. Karakteristieke kenmerken van een 18de eeuwse buitenplaats, nu nog op Wildrust te herkennen, zijn een lanenstelsel (in een raster van min of meer loodrecht op elkaar geprojecteerde lanen) en plantagiën (plantages van opgaande bomen of een 6 / of 8 stralig sterrenbos met eikenhakhout), verschillende vijvers (kweek- en bewaarvijvers voor verschillende vissoorten, waarvan er één tegelijk de functie heeft van ‘grand canal’). De vinkenbaan met vinkenhuis en de moestuinen en boomgaarden zijn helaas verdwenen. Hoe het ontwerp er uit heeft gezien is niet bekend maar zeker is dat al deze tuindelen volgens de mode van de Franse tuinarchitectuur in een harmonische samenhang in elkaar overliepen.

Vanaf 1822 kwamen Groot en Klein Haesebroek in één hand, die van het echtpaar Van Schinne – Mossel. En van dit zelfde jaar dateert de eerste kadaster kaart. Deze kaart is de oudste kaart in ons onderzoek.

De verdere ontwikkeling van Wildrust in de 19de en 20ste eeuw hebben we voornamelijk afgelezen van topografische kaartmaterialen en een enkele luchtfoto. In de 19de eeuw is Wildrust helemaal omsingeld, deels met bomensingels en deels met water van de Kas Watering. Eigenlijk is dit nog steeds het geval. Of de huidige slingerpaadjes in het sterrenbos een 19de eeuwse oorsprong hebben, is niet bekend. Tenslotte weten we nu dat er in het laatste kwart van de 19de eeuw een tuinsieraad (koepel of belvédère of folly?) in het centrum van het sterrenbos heeft gestaan.

Opmerkelijk laat, in de jaren twintig van de 20ste eeuw, zijn de visvijvers pas verlandschappelijkt en met de Kas Watering verbonden tot één veel-armige waterpartij. De vorm van de watergangen verraden nog steeds hun middeleeuwse oorsprong. Vanaf het midden van de 20ste eeuw wordt Wildrust door verwaarlozing en nieuwbouw aangetast. Dit geldt voor het 18de eeuwse lanenstelsel en voor het sterrenbos. De nutstuinen achter het huis zijn eerst deels opgeschoven in de richting van de duinen. Vervolgens is het deel aan de overzijde van de Kas Watering in tennisvelden veranderd. Alle nutstuinen zijn nu verdwenen. Het bouwen van een nieuwe villa op een plaats in het sterrenbos, is cultuurhistorisch gezien onbegrijpelijk. Het sterrenbos is hierdoor deels opgeofferd.

De waarde van de buitenplaats Wildrust ligt in haar historisch *groene* erfgoed verborgen. De uniciteit van Wildrust ligt in het bestaan van haar ligging langs de duinrand aan de middeleeuwse wetering en in de aanwezigheid van haar 18de eeuwse lanenstelsel, sterrenbos en glooiende visvijvers. Het moet mogelijk zijn deze historische elementen te verbinden met nieuwe verantwoorde vormen van natuurbouw en waterberging, zodat de ontwikkeling van dit historisch erfgoed niet wordt afgesneden.

1. Inleiding

Aanleiding voor dit cultuurhistorische onderzoek is de vraag van INBO Atelier Stedenbouw + Landschap te Woudenberg aan Bureau Oldenburgers Historische Tuinen te Amsterdam, een cultuurhistorische visie op te stellen betreffende de buitenplaats Wildrust te Wassenaar, in aanvulling op het bestemmingsplan Tweede Partiële herziening Bestemmingsplan Landelijk Gebied. De reden hiertoe was de constatering van de Inspecteur VROM dat een goede analyse als basis voor een goed ontwerp voor de buitenplaats en aan het bestemmingsplan ontbreekt. Dit rapport is als aanvulling te beschouwen op de landschappelijke analyse als uitgangspunt voor het bestemmingsplan van Wildrust.

Dit rapport verwijst dan ook voor wat betreft landschapshistorie (ontginningsgeschiedenis, geomorfologie, bodem, archeologie) naar het rapport van INBO en concentreert zich alleen op de cultuurhistorie van de historische buitenplaats Wildrust¹ of Cleyn Haesbroek.

Genius loci. Wildrust was eens een onderdeel van het veel grotere oorspronkelijk middeleeuwse goed Groot Haesebroek. De ligging van Wildrust is vrij uniek te noemen in Nederland, namelijk vlak achter de laatste (vijfde) strandwal, in het overgangsgedebied tussen strandwal en strandvlakte, en aan de middeleeuwse Ka(r)s Watering, in een overstromingsvlakte in het mondingsgebied van de Oude Rijn. Veel Wassenaarse buitenplaatsen maakten gebruik van deze en andere wateringen (de Veenwatering, de Zijlwatering en de Grote Watering), die alle evenwijdig liepen aan de strandwallen tussen Den Haag en de Oude Rijn. De Kas Watering stroomde in de 17de eeuw tussen Den Haag en de Oude Rijn, onder andere langs de buitenplaatsen Voorlinden en Groot en Klein Haesebroek. Andere buitenplaatsen in Wassenaar wisten hun voordeel te trekken uit andere wateringen, zoals bijvoorbeeld Clingendael of De Paauw, die aan de Zijlwatering zijn gelegen. In later tijden werden deze rechte wateringen op de buitenplaatsen vaak omgevormd tot landschappelijke vijvers en glooiende waterpartijen.

Methode van onderzoek. Dit is gebaseerd op drie hoofdlijnen, namelijk:

a) bewonersgeschiedenis, b) kaartenanalyses en c) tuin- en landschapsarchitectuur / beplanting. Het achterhalen van eigenaren en bewoners is belangrijk omdat men via deze mensen een beeld krijgt van het aanzien van een plaats (een prins geeft meer aanzien dan een onbekende) en in het algemeen door de kennis van personen beter kan begrijpen waarom bepaalde zaken hebben plaats gevonden; het analyseren van kaartmaterialen geeft ons een inzicht in de ontwikkeling van een terrein en de relatie tot andere naburige terreinen; de toegepaste tuin- en landschapsarchitectuur² vertelt ons meer over de functie van een buitenplaats (economisch nut of een buitengoed met een siertuin etc.).

Tenslotte volgt een korte waardestelling, een korte toekomstvisie en een literatuurlijst.

Bronnen³. Er was weinig tijd voor uitgebreid archiefonderzoek. Diverse beeldbanken werden geraadpleegd. In de Bibliotheek van Wageningen UR werd de Springer-collectie doorzocht en werden topografische kaarten en luchtfoto's bestudeerd. De beeldbank van het

¹ Zie voor een algemene cultuurhistorische studie over de landgoederen te Wassenaar: dr L.H. Albers (Albers Adviezen). *Landgoederen in de gemeente Wassenaar: historie en waarde*. Wassenaar (gemeente), 1997. Rapport 231WAS.

² Zie voor een algemene inleiding in de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur: *Gids voor de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur*. 4 delen. Carla S. Oldenburger-Ebbers, Anne Mieke Backer, Eric Blok. Rotterdam, 1995-2000. Hierin worden onder meer de tuinstijlen uitvoerig behandeld en in het deel Noord- en Zuid-Holland komen de buitenplaatsen van Wassenaar aan bod.

³ Met dank aan Jan Holwerda, die menige kaart op Internet heeft aangereikt.

Gemeentearchief Wassenaar was “in ontwikkeling” zodat deze niet direct kon worden geraadpleegd.

2. De buitenplaats Wildrust en haar bewoners door de eeuwen heen⁴

14de eeuw

De naam 'Groot Haesebroek' dateert uit de veertiende eeuw. Het goed werd toen bewoond door Floris van Haesebroek, een vazal van de burggraaf van Leiden.

1524

In 1524 vinden we voor het eerst gegevens over Wildrust, dat in die tijd nog bekend staat onder de naam Cleyn-Haesebroeck. Het huis wordt dan als belending genoemd: “de woning genaamd Cleyn-Haesebroeck behorende den kinderen en erven Gherrit Ghalen za. gedachten”. Uit de naam van dit huis zou men kunnen opmaken dat er ook een Groot Haesebroek bestaat, en dat beide huizen mogelijk een bepaalde eenheid vormen⁵.

1680

Het volgende gegeven van Wildrust is pas bekend uit 1680⁶, uit de tijd van Pieter Andriessen Hoochduyn, die de woning en de landen van Kleijn-Haesebroeck verkoopt aan Johan van Roels, koopman te Den Haag.

1707-1709

Aan het begin van de achttiende eeuw vinden we de naam Van Roels terug in de naam Willem van Roels, waarschijnlijk de zoon of broer van Johan. Petronella Adriana Manson, huisvrouw van Willem van Roels, verkoopt dan een huismanswoning⁷ met herenhuis, stalling, koetshuis etc. genaamd van ouds Kleijn Haesebroek, aan Jacob Gassaud, adjudant-generaal van veldmaarschalk Ouwerkerk, en aan Simon Roosenboom, griffier van het Hof van Holland. Gassaud verkoopt zijn helft in 1709 aan Simon Roosenboom.

Maria Duyst van Voorhout

⁴ Met veel dank aan Robert van Lit die ons veel gegevens voor dit hoofdstuk verschaftte. De gegevens heeft hij opgetekend uit het Oud Rechterlijk Archief van Wassenaar en Zuidwijk.

⁵ Groot Haesebroek was waarschijnlijk een zogenaamde ‘begraven hofstad’ en Klein Haesebroek een boerderij.

⁶ Ter vergelijking: de bekende Frans classicistische tuinen van Clingendael te Wassenaar waren toen al (tussen 1670 en 1680) aangelegd door Philip III Doublet.

⁷ Boerderij.

1738

Maria Duyst van Voorhout, Vrijvrouwe van Renswoude⁸, verkoopt daarna aan Johan ten Hove, burgemeester van Den Haag, “de huismanswoning Kleijn Haasbroek met het Heerenhuijs met stallinge en koetshuijs en een stenen druijphuijsje (vinkenhuisje), het behangsel in de kamers en spiegels in de schoorsteen.”

Ten Hove liet Kleyn Haesbroek vervangen door een nieuw huis, dat hij Wildrust noemde.

1748

Wanneer de boedel van wijlen Johan ten Hove, president schepen en oud burgemeester van Den Haag, wordt geveild in het Regthuys te Wassenaar wordt er gesproken over “een schoone welgelegen hofstede genaemt Wiltrust, bestaande in een nieuw, modern heerehuijsinge, koetshuis, stallinge voor 5 paarden, tuinmanshuis, steene vinkehuis, wageschuur, tuinen, boomgaard en plantagien, magnifique laenen en vijvers. Met vijf vertrekken in het herenhuis die behangen en beschilderd zijn, met spiegels in de schoorstenen, ruime keukenkelders etc. Opvallend is dat er geen melding wordt gemaakt van een sterrenbos; dit moet dus pas na 1748 zijn aangeplant òf het woord plantagie duidt hier op het (op latere kaarten getekende) sterrenbos. Willem baron van Wassenaar, Heer van Ruiven en Hoogheemraad⁹ van Delfland (*-1764), werd de nieuwe eigenaar. Van hem weten we dat hij aan het Hoogheemraadschap van Rijnland toestemming heeft gevraagd om vijvers op Wildrust te graven en de Kas Wetering om te leggen¹⁰. Zijn bedoeling van het graven van deze vijvers was waarschijnlijk een mooier en wijder uitzicht vanuit het huis te creëren en meer vis in zijn vijvers te kweken en te bewaren.

Susanna Louise Huygens

⁸ Zie over Maria Duyst van Voorhout: a) Robert van Lit, *Oog voor talent. 250 jaar Fundatie van de Vrijvrouwe van Renswoude*. Haags Historisch Museum 2004; en b)

<http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/DVN/lemmata/data/Duyst%20van%20Voorhout,%20Maria>.

⁹ Lid van het dagelijks Bestuur van het Hoogheemraadschap.

¹⁰ Zie beeldbank Hoogheemraadschap van Rijnland. Op de kadastrale minuut van 1822 zijn de activiteiten van Van Wassenaar duidelijk te onderscheiden. We zien op deze kaart twee vijvers liggen, de eerste, als grand canal, direct ten noordoosten / tegenover het huis; de tweede is een drie-armige vijver (een korte arm loodrecht en midden op de lange arm) ten noordwesten van het huis, waarvoor de Kaswetering omgelegd moest worden. Het lange deel dat noordoost-zuidwest loopt is een vergraving van de Kaswetering, die vóór de omlegging in hetzelfde tracé liep. Op deze kaart zijn ook, aan beide zijden van de rechte kanaalvormige vijver (grand canal), lange rechte -aan beide zijden met bomen beplante- lanen duidelijk waarneembaar.

1764

Susanna Louise Huygens (1714-1785; kleindochter van Constantijn Huygens en erfgename van Hofwijck), vrouwe van Zeelhem, douarière en erfgename van Willem baron van Wassenaer, verkoopt de hofstede Wiltrust aan Daniel Pompejus du Tour (broer van J. A. du Tour), commis ter Generaliteits Finantie.

In 1766 blijkt Jacob Mossel (junior), de zoon van de gouverneur-generaal van Ned. Indië, de nieuwe eigenaar van het naastgelegen Groot Haesebroek te zijn. We kennen hem van de in zijn opdracht vervaardigde (verloren gegane) kaart van Groot Haesebroek (zie hfst.3).

1822

In 1822 werd Mr Isaac van Schinne de nieuwe eigenaar. Van Schinne was getrouwd met Johanna Theodora Mossel, die in 1800 Groot Haesebroek had geërfd. Wildrust en Groot Haesebroek waren vanaf dat moment dus in één hand, die van het echtpaar Van Schinne-Mossel.

1840(?)

Prins Frederik der Nederlanden (1797-1881) wordt rond 1840 eigenaar van Groot Haesebroek en Wildrust. Of hij een nieuw huis heeft laten bouwen of het oude huis heeft aangepast, is onbekend.

Frederik's dochter Prinses Marie der Nederlanden erft de bezittingen van haar vader. Zowel Frederik als Marie hebben nooit op Wildrust gewoond. Na haar dood in 1910 komen Wildrust en Groot Haesebroek definitief in andere handen.

1907

Een deel van de buitenplaats Wildrust werd in 1907 afgescheiden van Groot Haesebroek en apart verkocht aan de fam. Holle-Motman. Architect Adolf Broese van Groenou ontwierp (1908) en bouwde (1911) hier een nieuw huis op een nieuwe plek, met een nieuwe toegangslaan vanaf het Jagerslaantje. Het kreeg de naam Duinauwe. Bij dit huis kwam een verdiepte tuin en een pergola.

1910/1911

Groot Haesebroek is in 1910 overgegaan in handen van de Exploitatie Maatschappij Groot Haesebroek, ten behoeve van villabouw. In 1911 (of 1914?) stelde de N.V.

Exploitatiemaatschappij Park 'De Kieviet' en 'Wildrust' (directeur J. Mutters) een bouwplan op, ter ontwikkeling en verkoop van de diverse kavels. De voorgestelde villabouw op Wildrust heeft nooit plaats gevonden.

1916-1937

A.G. Kröller koopt het gecombineerde landgoed en laat onder anderen H. P. Berlage en Ludwig Mies van der Rohe een nieuw huis annex museum ontwerpen. Deze nieuwe ontwerpen zijn zelfs tijdelijk als maquette op ware grootte op het terrein van Groot Haesebroek opgesteld geweest. Vanaf ca. 1930 bouwt uiteindelijk Henri van der Velde de villa Groot Haesebroek. Het 19de eeuwse Huize Wildrust wordt dan betrokken door de heer Sam van Deventer¹¹, directeur/firmant van de fa. Kröller, rentmeester van Groot Haesebroek en persoonlijke vriend en vertrouweling van Helène Kröller-Müller. Hij laat Wildrust omstreeks 1916 verbouwen. Bijzonder voor beide huizen is de kleurstelling door B. van der Leck.¹²

¹¹ Zie ook: S. van Deventer. *Kröller-Müller: de geschiedenis van een cultureel levenswerk*. Haarlem, 1956; Arnhem, 1984.

¹² Bart A. van der Leck was vooral kunstschilder, met name bekend om zijn werk als voorman van de De Stijl-groep. Hij was daarbij sterk belangstellend in de verhouding schilderkunst - architectuur, en hij is binnen de architectuur actief geweest met kleuradviezen (o.a. voor Huize De Vijver te Den Haag, woonhuis familie Kröller-Müller, 1914; Holland House te Londen, 1915; huis Groot Haesebroek te Wassenaar, 1915-1916; huis Wildrust te Wassenaar, 1915).

Sam van Deventer (1888-1972), rentmeester van Groot Haesebroek en bewoner van Wildrust

Het is mogelijk dat Van Deventer, die in deze jaren op Groot Haesebroek incl. Wildrust rentmeester was, niet alleen het huis liet verbouwen, maar ook het sterrenbos opnieuw heeft laten inplanten. De eiken die de lanen van het sterrenbos vormen, zijn op dit moment (anno 2008) mogelijk wel zo'n 90 tot 100 jaar oud.

1937

Groot Haesebroek kwam in 1937 in handen van Daniël Wolf, een puissant rijke zakenman, handelaar in wapens, spoorbielzen etc. Na ruilverkaveling met het Haagse Waterleiding Bedrijf, liet Wolf een golfbaan op zijn terrein aanleggen. Daaruit is de huidige Haagse Golfclub ontstaan.¹³ Kort vóór WO II wijkt hij uit naar Amerika en sterft daar.

In de Tweede Wereldoorlog diende 'Groot Haesebroek' als onderkomen voor luchtmachtgeneraal Friedrich Christian Christiansen, commandant van de Duitse bezettingsmacht in Nederland. Tot april 1945 woonde er ook een aantal andere nazi-officieren, die hun inscripties nalieten in de stammen van de eeuwenoude beukenbomen.

1945

Bij de bevrijding in mei 1945 bleek het meeste meubilair uit 'Groot Haesebroek' gestolen te zijn. De Nederlandse regering suggereerde Ottawa het huis als residentie te betrekken. Canada huurde het huis vervolgens van de erfgenamen van Daniël Wolf. In maart 1949 kocht de Canadese regering het huis Groot Haesebroek.

De huidige residentie 'Villa Groot Haesebroek' is thans een rijks beschermd monument.

Na 1945

De weduwe van Wolf ging na WO II op Wildrust wonen¹⁴. Mevrouw Renée Louise Wolf-Gokkes overleed in 1984. Niet lang daarna is het huis afgebroken.

1986

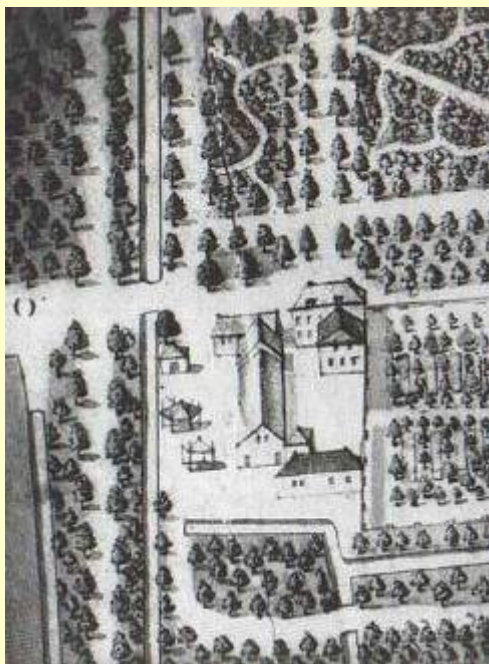
In 1985 werden twee nieuwe villa's gebouwd; één op de oude historische plaats tegenover de eerste vijver; een tweede in het noordelijke deel van het sterrenbos.

¹³Deze ligt echter niet langer op de grond van 'Groot Haesebroek'.

¹⁴Het adres was Groot Haesebroekseweg 18; zie voor een tekening van huis en tuin R. van Lit. *Wassenaarse Oudheden*. Nieuwkoop, 1978.

3. De historische indeling van de buitenplaats Wildrust, gelezen op historische kaarten, chronologisch beschouwd en geanalyseerd

Groot Haesebroek, 1766. Detail van de kaart van Groot Haesebroek, vervaardigd door J.J. Bassieres in opdracht van mr. J. Mossel. Bron: <http://home.tiscali.nl/~kastelenzuidholland/>

° Periode 18de eeuw.

De eerste kaart waarop Groot Haesebroek is opgetekend is een 18de eeuwse kaart van het landgoed Groot Haesebroek, vervaardigd door J. J. Bassieres voor Mr. Jacob Mossel in 1766.¹⁵ Op dit detail is heel duidelijk te zien dat Groot Haesebroek in 1766 een boerenbedrijf is, met bijbehorende huizen / schuren en bouwhuizen. Ook ziet men een boomgaard en een deel van een park met slingerpaden en rechte lanen. Het park van Groot Haesebroek kende dus al in 1766 wandellaantjes in landschapsstijl, binnen de oudere formele laanstructuren. In deze tijd beschikte de buitenplaats Wildrust al over visvijvers, en waarschijnlijk ook over een lanenstelsel en een sterrenbos. We hebben hiervoor geen bewijzen, maar alle drie zijn dit typische buitenplaatskenmerken uit de late-17de / begin-18de eeuw.

° Periode Isaac van Schinne, 1822-ca. 1840 (Kadastrale kaart zie volgende pagina).

Vanaf 1822 wordt Isaac van Schinne eigenaar van Wildrust, terwijl zijn vrouw Johanna Th. Mossel al vanaf 1800 eigenares is van Groot Haesebroek. De twee buitenplaatsen worden nu dus in één hand beheerd.

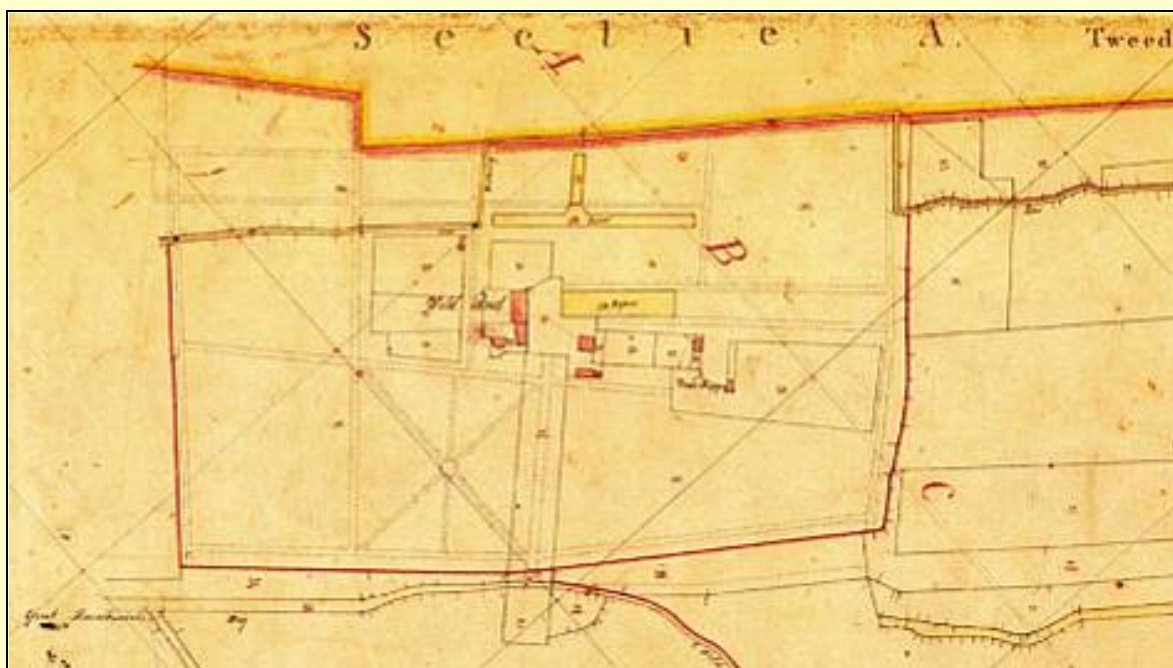
De buitenplaatsen Groot Haesebroek en Wildrust zijn naast elkaar gelegen, grofweg tussen de Kas Watering en de Groot Haesebroekseweg.

Op de kadastrale minuut (Wassenaar Zuid, Sectie F, Blad 02, 1822) zijn alle percelen en huizen/schuren afzonderlijk genummerd en deze nummering wordt nader uitgelegd in de kadastrale legger (zie Bijlage 1).

¹⁵ Deze kaart behoorde tot de collectie van GA Den Haag, maar is zoek geraakt. Waarschijnlijk staat ook Wildrust op deze kaart getekend, want Jacob Mossel jr. kocht in 1765 Wildrust aan. De opdrachtgever is dezelfde Jacob Mossel junior, want zijn vader, de gouverneur-generaal van Ned. Indie met dezelfde naam, was in 1761 overleden. Zie ook Nationaal Archief / Fam. Archief Van Schinne 1683-1855.

Via deze legger zou men kunnen afleiden dat Isaac van Schinne meer economisch nut van zijn gronden wilde trekken dan zijn voorganger. Menigmaal is namelijk de bestemming van een kavel doorgestreept (zoals de woorden tuin, boomgaard, vinkenbaan en vijver) en door een andere bestemming vervangen. Veel kavels veranderden tijdens zijn beheer in hakhout en bouwland. Wij onderscheiden vijf huizen/schuren en een vinkenhuisje op de kaart, naast de (moes)tuin / annex boomkwekerij langs de Kas Watering, de vinkenbaan achter het vinkenhuis, die later in grasland verandert, de toegangslaan, waar eerder hakhout stond en die nu in duingrond verandert, enige losse percelen hakhout en bouwland, het sterrenbos, de rechthoekige en de drie-armige vijver en rechte bomenlanen. Het tegenwoordige perceel 18 wordt bouwland. In het centrum van het sterrenbos staat nog geen gebouwtje, evenmin in de moestuin/boomgaard. De Kas Watering is in 1822 al omgelegd ten gunste van de nieuwe drie-armige vijverpartij.

Kadastraal Minuutplan van Wildrust te Wassenaar in 1822. Periode Isaac van Schinne. Opgemeten door Johan Beek. Noordwesten boven. NB. Zie Kas Watering (tracé in 1611 van verlengde van de Denneweg naar Oude Rijn); 6-stralig sterrenbos; visvijvers (geel). Bron www.watwaswaar.nl

Op de hierna getoonde kaart van Van der Noorda (1839) zijn op Groot Haesebroek zowel natuurlijke vijvers (op Groot Haesebroek) als gegraven kanaalvormige vijvers (op Wildrust, t.b.v. het kweken en bewaren van vis en met de functie van 'grand canal' of zichtkanaal) goed te onderscheiden. Groot Haesebroek blijkt een groot samengesteld huis te zijn en op Wildrust staan minstens vijf losse huizen / schuren (herenhuis, koetshuis, stallen, tuinmanshuis, wagenhuis). De toegang tot Wildrust zal gelegen hebben daar waar de Wildruster Slag aanhaakte op de Groot Haesebroekseweg. Op deze kaart zijn tuinen, boomgaarden, plantagien, bouwland en lanen niet van elkaar te onderscheiden. Er is veel op de kaart groen ingekleurd, naast enkele bruine vierkanten, hetgeen kan duiden op boomgaard en / of bouwland. Als de stippellijnen op de kaart bomenlanen verbeelden, dan is de Kas Watering deels aan één zijde beplant, en dan is de buitenplaats Wildrust helemaal omsingeld, behalve aan de noordwestzijde, waar de nieuwe omgelegde Kas Watering de buitenplaats afscheidt.

Kaart XVII.2, door Van der Noorda, 1839, uit: Historische plattegronden van Nederlandse steden. Deel 10, Den Haag. Periode Isaac van Schinne. Geen toegangslanen naar beide buitenplaatsen getekend. Bibl. WUR

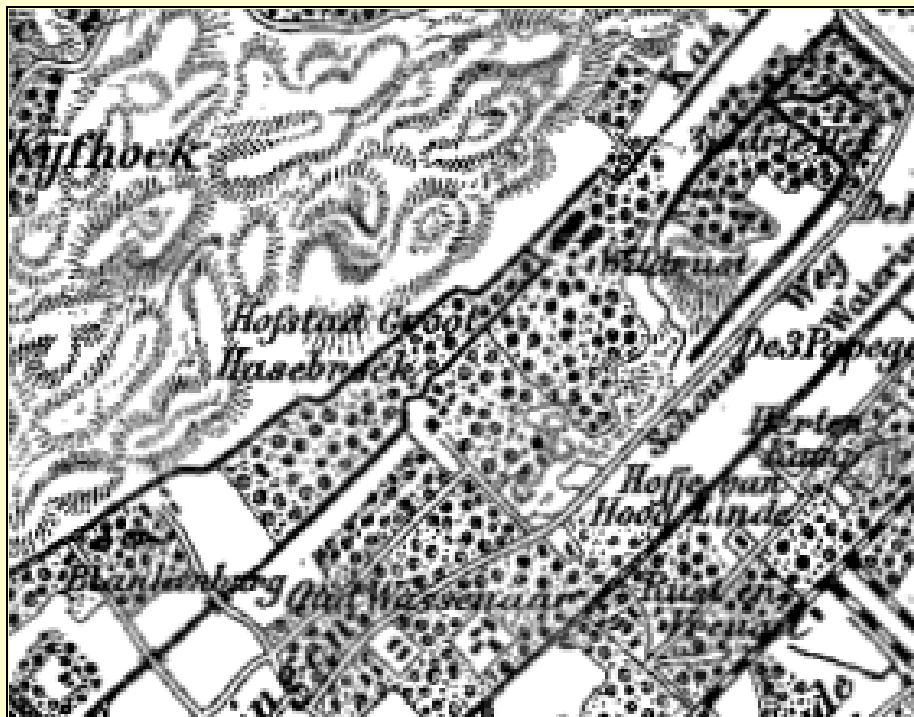

Top. Mil. Kaart, ca. 1850. Hofstad Groot Haesebroek en Wildrust, met beide vanaf de Haesebroekseweg een toegangslaan. Vijvers niet verbonden met Kas Watering.

° Periode 1840-1910 Prins Frederik der Nederlanden en Prinses Marie der Nederlanden. De Top. Mil. Kaart (vervaardigd door J. Schuurman, ca. 1850) beeldt heel duidelijk het hoofdhuis af en één huis ten noorden van de brede oprijlaan (perceel no. 18, met bouwland) en verder veel bos (hakhout) en enig bouwland en / of boomgaard en / of moestuin. In de moestuin staat – gericht op het zuidoosten- een langwerpig gebouw dat op een orangerie (gericht op het zuidoosten) zou kunnen duiden. De stervormige structuur van het sterrenbos is niet te zien, maar wel een slingerend pad op die plaats, dat waarschijnlijk door het sterrenbos is aangelegd en als wandelpad werd gebruikt.

De kaart uit de *Gemeente-Atlas van Nederland* van J. Kuyper Atlas [1865-1869] geeft nog steeds dezelfde situatie aan, hoewel zeer schematisch en globaal.¹⁶ Het huis en de twee vijvers op Wildrust zijn te onderscheiden hoewel niet nauwkeurig. Duidelijk is wel weer dat Wildrust en Groot Haesebroek zijn gesitueerd op de overgang van de buitenste stroken strandwal en strandvlakte, tussen de Kas Watering en de Schouwweg. De vijvers zijn in 1867 nog niet verbonden met de Kas Watering.

Uit: Atlas Kuyper, 1867. Hofstad Groot Haesebroek en Wildrust. De vijvers zijn hier nog niet verbonden met de Kas Watering

Hierna volgen een reeks van Topografische kaarten, beginnend in 1875 tot in onze tijd. Het is de vraag in hoeverre deze oude kaarten echt te vertrouwen zijn, maar in grote lijnen kunnen we hierop toch duidelijk de veranderingen van gebruik van land (moestuin, boomgaard, bouwland, loofbos, dennenbos, gemengd bos) waarnemen als ook de bouw van nieuwe huizen en het verdwijnen van oude huizen.

Op de eerste Top. Kaart 1: 25.000 (verkend in 1875, herzien in 1888 en ged. herzien in 1913) is te zien: a) de rechte en de drie-armige vijver; b) het sterrenbos -dat al aangegeven staat op de kadasterkaart van 1822- voorzien van 6 stralen (de lanen aan weerszijden beplant met bomen), gelegen ten zuidwesten van de toegangslaan naar het hoofdhuis en ten zuidoosten van de moestuin; c) de moestuin, die ook al op de kadasterkaart van 1822 was ingetekend, maar hier nog niet doorsneden door de Kas Watering (later schuift de moestuin noordwestwaarts op naar de overzijde van de Kas Watering); d) het lanensteldel met lanen, die alle in dezelfde richting lopen als de Kas Watering en de Groot Haesebroekseweg of loodrecht daarop en alle onverhard zijn ; e) de volgende bouwwerken: huis aan het einde van de oprijlaan; bouwwerk in centrum van sterrenbos; huis ten noordoosten van verlengde toegangslaan; poorthuis bij ingang.

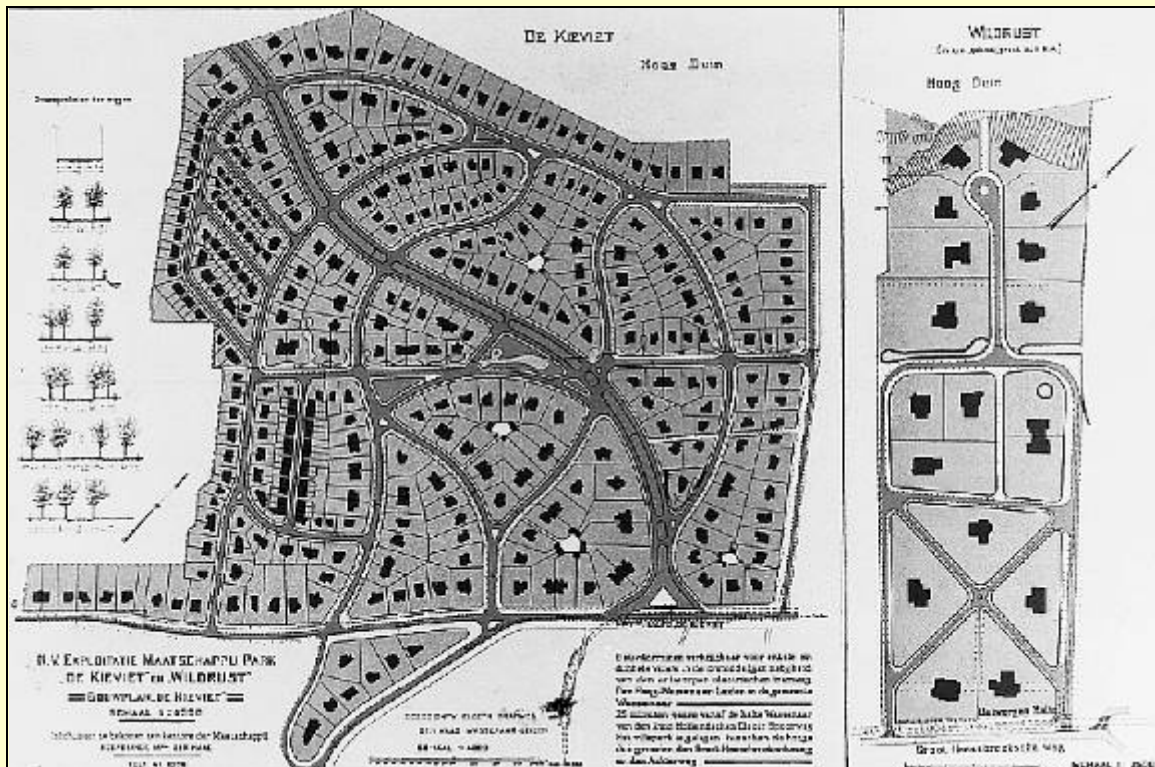
¹⁶ Prins Frederik liet overigens zijn bezittingen in 1854 in kaart brengen (deze kaart bevindt zich in het Koninklijk Huisarchief). Zie voor een afbeelding: Jos Stöver (red.). *Kastelen en buitenplaatsen in Zuid-Holland*. Zutphen, 2000, maar helaas vallen Groot Haesebroek en Wildrust buiten deze kaart.

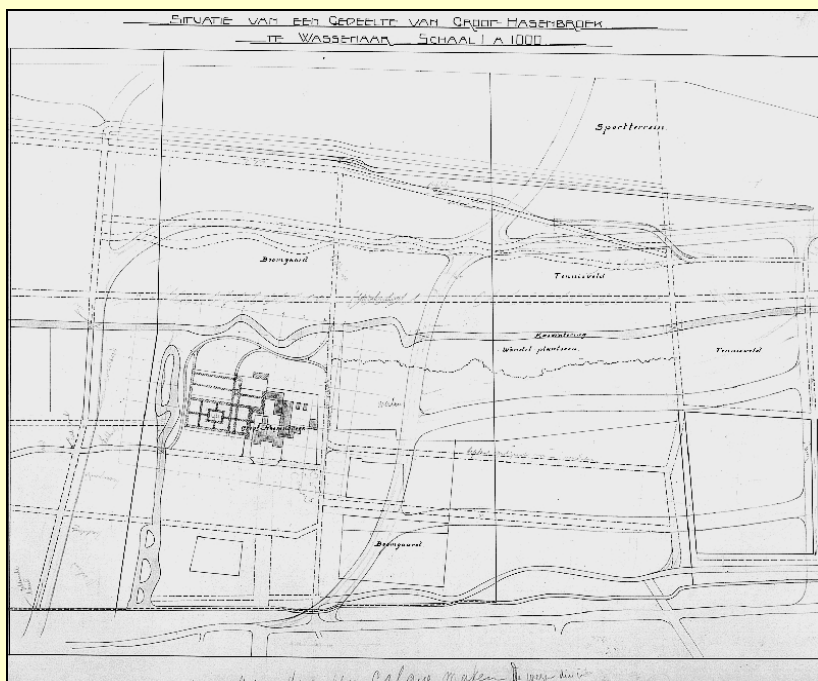
Top. Kaart Schaal 1: 25.000. nr. 421. Verkend in 1875; Herzien in 1888; Ged. Herzien in 1913. Periode Prins Frederik. Kas Watering, vijvers, 6-stralig sterrenbos met voor het eerst bouwwerk in het centrum.

° Periode Exploitatie Villaparken De Kieviet, Wildrust en Groot Haesebroek, 1910 - ca. 1935. Aan het begin van de 20ste eeuw werden er in Nederland, op geschikte plaatsen niet al te ver weg van de grote steden en toch in de natuur, villaparken gebouwd. Het dorp Wassenaar was een uiterst geschikte plek voor een dergelijke woonconcentratie. Prinses Marie bood Groot Haesebroek incl. Wildrust in die tijd te koop aan en het gevolg was dat de gronden voor villabouw werden uitgegeven.

Plankaart Exploitatie Mij. De Kieviet en Wildrust. 1911 (?). Bouwplan Wildrust nooit uitgevoerd. Bibl. WUR

De Heer A.G. Kröller koopt in 1916 het noordelijke deel van het landgoed Groot Haesebroek en laat H. P. Berlage en andere architecten een villa ontwerpen op de plaats van het oude huis. De plannen van Berlage zijn halverwege gestaakt en vanaf ca. 1930 bouwt de architect Henri van der Velde de Villa Groot Haesebroek, om de kunstcollectie van H el ene Kröller-Müller te herbergen. Ook de tuinarchitect L. A. Springer heeft zich met dit project bemoeid.¹⁷ Hij ontwierp de tuin bij de nieuwe villa, maar onduidelijk is of hier iets van is uitgevoerd.

Ontwerp voor een gedeelte van Groot Haesebroek te Wassenaar, ongedateerd. Schaal 1: 1000. L. A. Springer. Bibl. WUR. Niet uitgevoerd

Park De Kieviet en het deel van Groot Haesebroek tussen de Groot Haesebroekseweg en de Schouwweg worden verkaveld en opgeofferd aan villabouw, maar het deel ten noordwesten van de Groot Haesebroekseweg blijft onaangetast doordat het in één hand blijft. Het huis Wildrust wordt weliswaar verbouwd, maar het terrein Wildrust, dat nu ingeklemd is komen te liggen tussen Duinauwe en Groot Haesebroek, wordt in haar lanenstructuur en watersysteem met rust gelaten.

Op de kaart van de *Exploitiemaatschappij Park Groot Hasebroek* zijn de waterlopen en laanstructuren goed te zien. De vijvers zijn in 1917 kennelijk nog steeds niet met de Kas Watering verbonden en ook nog niet verlandschappelijk. Hoewel er ongetwijfeld meer lanen en paden door het terrein liepen, werden deze duidelijk als secundair beschouwd. De laanstructuur gevormd door een hoofdletter H (de twee benen van de H lopen noordwest-zuidoost en de verbindingsstreep staat daar loodrecht op en loopt min of meer noord naar zuid), vormde kennelijk voor de toekomstplannen het uitgangspunt.

¹⁷ In de Bibl. WUR bevinden zich drie ongedateerde ontwerpen voor Groot Haesebroek, twee voor de villatuin en de derde voor het hele terrein, zoals hier afgebeeld.

Kaart uit Brochure *Exploitatie Mij. Park Groot Hasebroek*. Ca. 1917. Het oostelijk deel van Wildrust ten oosten van de vijvers) is in 1907 afgescheiden ten behoeve van de bouw van villa Duinauwe. Het noordwesten boven. GA Wassenaar

Op de Top. Kaart 1: 25.000 uit 1933 zien we de beide benen van de H dan als verharde wegen, de noordelijke laan loopt tot aan de drie-armige vijverpartij, de zuidelijke loopt zelfs door tot in het duingebied. De vijverpartijen zijn nu met elkaar en met de Kas Watering verbonden en vooral de zuidelijke vijver heeft een landschappelijke belijning gekregen. Het sterrenbos is in zoverre veranderd dat het op de kaart lijkt alsof de begeleidende boombeplanting is verwijderd; de ruimte van de moestuin wordt nu in twee delen verdeeld door de Kas Watering; het zuidoostelijke deel is dan in een boomgaard veranderd; het deel ten noordwesten van de Kas Watering is waarschijnlijk nog moestuin. Het lanenstelsel is in het oostelijk deel van Wildrust waar Villa Duinauwe is gebouwd uitgebreid. Dit heeft alles te maken met de uitbreiding van bewoning in het nooroostelijk deel van het oude Wildrust. Achter het huidige perceel no. 18 ligt een omsloten tuin. Deze situatie blijft zo tot in de jaren vijftig. Tussen de Groot Haesebroeklaan en de Hazelaan zijn nu minstens tien villa's en / of schuren / opstallen te onderscheiden. In het gebied tussen de standers van de H (de lanen die richting de duinen lopen), grofweg het tegenwoordige Wildrust, ligt slechts één villa in 1933.

Top. Kaart 1: 25.000,; nr. 30G. 1933. Vijvers enigszins verlandschappelijkt. Villa Duinauwe gebouwd

Mogelijk is vanaf omstreeks 1916, toen de vertrouweling van Mevrouw Kröller-Müller op Huis Wildrust woonde, het sterrenbos opnieuw ingeplant. De sterrenbosstralen zijn aan beide zijden van de lanen beplant met eiken terwijl de vier omgevende lanen deels ook beukenlanen zijn. Het patroon van strakke eikenlanen is heden ten dage nog vrijwel ongeschonden en de hoog opgaande bomen zijn, op een enkele uitval na, zeer zeker gezond.

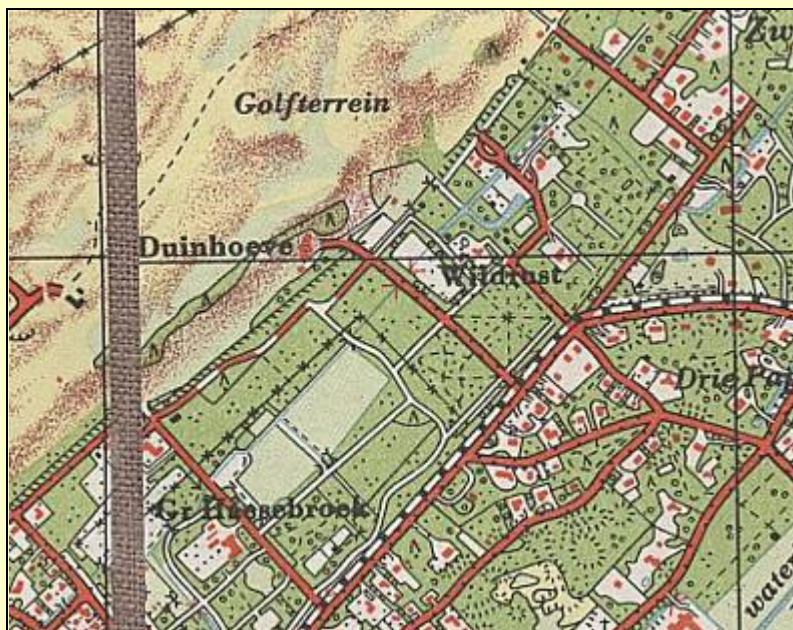
° Periode 1940 en later

Op de Top. Kaart 1: 25.000 van 1939 – 1946 is het sterrenbos gecompleteerd van 6 tot 8 stralen. Dit is ook duidelijk op de RAF-luchtfoto van 26 februari 1944 te zien. Het lijkt wel of de omlegging van de Kas Watering buiten werking is gesteld want de watergang van deze omlegging is op de kaart niet meer waarneembaar. Ook de meest noordwestelijke arm van de drie-armige vijver is verdwenen (de omlegging en de noordwestelijke arm zijn overigens wel te zien op de hier niet afgebeelde RAF-luchtfoto). De langste vijver ligt nu in het verlengde van de Kas Watering. De boomgaard is zuidoostwaarts uitgebreid, tot aan de noordwestelijke omgevende beukenlaan van het sterrenbos. Het moestuingedeelte (het noordwestelijke deel aan de overzijde van de Kas Watering) is in bos veranderd. Tegen de duinrand is een huis / schuur met omliggende tuin / boomgaard verschenen (tuinmanshuis?). Het deel waarop Duinauwe is gebouwd is in deze tijd meer bebost geraakt.

Top. Kaart 1: 25.000.; nr. 30G. 1939-1946. Voor het eerst 8-stralig sterrenbos. Zie ook huis / schuur op boomgaardperceel ten noordwesten van het huis

Top. Kaart 1: 25.000; nr. G 30. 1939-1954. 8-stralig sterrenbos

Wat is er nu gebeurd tussen WO II en 1954-1964?

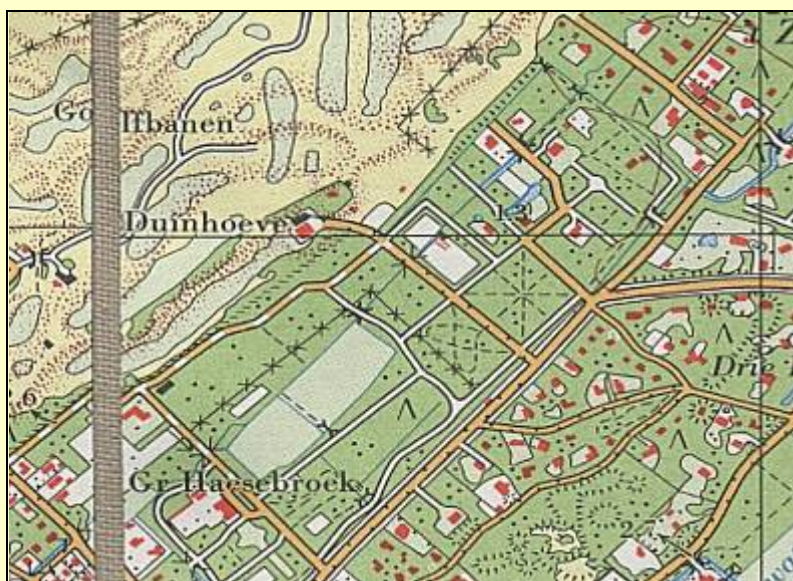
Het bos (de vroegere moestuin) in het verlengde van de boomgaard is weer verdwenen. Dit zal wel in de Tweede Wereldoorlog zijn leeg gekapt. De ruimte van dit bos en de boomgaard ten zuidoosten van de Kas Watering is nu in bouwland veranderd, Het terrein ten noordwesten van de lange vijver is nu deels boomgaard en deels bos. De verharde weg langs Duinauwe is doorgetrokken tot de duinrand, ten behoeve van het huis dat daar al eerder was gebouwd. Op de Top. Kaart 1:25.000 1962-1964 zien we vervolgens dat boomgaard en bouwland aan beide zijden van de Kas Watering beide in bouwland zijn veranderd en dat de drie-armige vijver nu ook zijn tweede arm heeft verloren, het zuidwestelijke deel is vernauwd tot een waterstroom, maar we kunnen nu zeker niet meer spreken van een vijver. Wel is deze stroom nog een deel van de Kas Watering. Achter het huis (tegenwoordig no. 18) ligt nu mogelijk een gazon. De verbinding tussen de eerste vijver en de latere drie-armige vijver is ook geminimaliseerd. De toegangslaan is doorgetrokken tot de duinrand.

Top. Kaart 1: 25.000; nr. G 30. 1962-1964. 8-stralig sterrenbos. Toegangslaan doorgetrokken tot aan duinrand

Tussen 1966 en 1985 is er niet heel veel veranderd op het terrein van Wildrust, als we Duinauwe buiten beschouwing laten. Er is op het bouwland achter het huis in de jaren zestig weer een schuur(?) verschenen, grenzend aan de Kaswating. En terwijl Duinauwe steeds meer bebouwd raakt, blijft Wildrust, gevangen tussen de 18de eeuwse -mogelijk zelfs laat-17de eeuwse- laanstructuren (twee lanen als staanders van de letter H, lopend van de Groot Haesebroekweg tot aan de duinrand; de noordwestelijke en zuidoostelijke dwarse beukenlanen van het sterrenbos; twee iets verspringende lanen midden tussen die staanders, namelijk de noordwest-zuidoost verlopende middenlaan van het sterrenbos en bijna in het verlengde daarvan de beukenlaan die ten zuidwesten aan het huis voorbijgaat). Dit lanenstelsel vormt een groene historische enclave waar verdere bebouwing en verkaveling nog even aan voorbijgaat. Op de kaart 1971-1974 kunnen we lezen dat het water weer is teruggebracht in de vijverpartijen.

Top. Kaart 1: 25.000. 1966-1968

Top. Kaart 1: 25.000. 1971-1974

Top. Kaart 1: 25.000. 1976-1981. Watersysteem hersteld. 8-stralig sterrenbos

Top. Kaart 1: 25.000. 1981-1985. Watersysteem hersteld. Sterrenbos niet ingetekend, wel aanwezig

Op de hiervóór geplaatste kaarten tussen 1976 en 1985 blijft het beeld min of meer hetzelfde. Er gebeurt weinig behalve dan dat het sterrenbos niet meer wordt aangegeven. In werkelijkheid zijn de stralen van het bos zeer herkenbaar. Het hakhout is in jaren niet bijgehouden.

Op de laatste Top. Kaarten 1: 25.000 (1998; 2004 en 2007) zijn er ook weinig veranderingen op Wildrust te constateren. Op de kaart van 1998 blijkt een opstal / schuur te zijn gebouwd langs de Kaswatering, op het terrein achter het huis aan de andere zijde van de hoge beukenlaan; deze verdwijnt weer op de kaart van 2004. Op de kaart van 1998 is een huis in het sterrenbos gebouwd (in 1987). Het huis Wildrust is bovendien vervangen door een nieuw huis, dit is echter niet op de kaart te zien. In het sterrenbos staan sinds 2004 slingerende wandelpaden aangegeven. Men heeft kennelijk de behoefte gevoeld om in het sterrenbos te wandelen, zodat men een aardige slingerende wandeling heeft uitgezet. Misschien werd tegelijkertijd het bos toen enigszins gedund en gekapt. De situatie van 2007 verschilt niet van die van 2004.

Top. Kaart 1: 25.000. 1998

Top. Kaart 1: 25.000. 2004

4. De landschapsarchitectonische kenmerken van de buitenplaats Wildrust.

Wanneer we op zoek gaan naar landschapsarchitectonische kenmerken op een bepaalde buitenplaats, zullen we ons eerst moeten realiseren wat de karakteristieke kenmerken van de plaats van handeling (*genius loci*) en wat de karakteristieke kenmerken van de tijd zijn waar en waarin het ontwerp, de aanleg en de veranderingen hebben plaats gevonden.

De buitenplaats Wildrust ligt zoals al aangegeven in de inleiding aan de duinrand en langs de Kas Watering (een boezemwater). Deze liep in 1611 (op de kaart van Floris Balthasarz) van de Denneweg (die vroeger van de noordrand van de stad westwaarts tot in de duinen liep) in Den Haag, via de Wassenare landgoederenzône naar de Oude Rijn, waarin hij uitmondt. De Kas Watering loopt evenwijdig aan de strandwallen en strandvlakten in de richting noordoost-zuidwest. Op de overgang van strandwallen en strandvlaktes vinden we van ouds her kastelen, en later na de Nederlandse Opstand, landgoederen en buitenplaatsen. Belangrijk voor de vestiging was de ligging op vruchtbare grond in de strandvlakten (veenweidegebied) en langs het water (voor afwatering en bevloeiing).

De buitenplaats Wildrust wordt voor het eerst genoemd in 1524 en is zoals we in hoofdstuk 2 hebben gezien waarschijnlijk voortgekomen uit de boerderij Kleyn Haesebroek, die behoorde tot de 'begraven hofstad' (of het omgrachte kasteel) Groot Haesebroek. Het graven van grachten en weteringen was in de Middeleeuwen erg belangrijk zowel voor de verdediging van een stenen huis, als ook voor de afwatering van een gebied. Weteringen komen vooral voor in (laag)veengebieden en ze werden gegraven evenwijdig aan de ontginningsbasis, in dit geval de strandwallen en strandvlaktes. Details van de kaart van Floris Balthasarz uit 1611 en van een kaart uit de Atlas van Johan Blaeu (*Toneel des Aerdrycks, ofte Nieuwe Atlas*) uit 1657 geven de situatie met de Kas Watering en de daarachter liggende strandwal als ontginningsbasis goed weer.

- Kenmerken uit de middeleeuwen: De Kas Watering vindt zijn oorsprong in de middeleeuwen en is op Wildrust te beschouwen als een bewijs van middeleeuws menselijk ingrijpen.

Detail van de kaart van Floris Balthasarz, 1611. Afwisseling van strandwallen en strandvlaktes.

De Kas Watering loopt helemaal links tussen duinen en strandwal. Wildrust ligt aan de Kas Watering, ter hoogte van de Horst(er)laan. Coll. Nationaal Archief

Detail van de kaart uit de Atlas van Joh. Blaeu, 1657. Strandwallen en strandvlaktes. Wildrust ligt aan de Kas Watering (helemaal links tussen duinen en strandwal), ter hoogte van de Horsterlaan

In de 18de eeuw wordt Wildrust in verband met koop en verkoop, genoemd in verschillende advertenties en verkoopakten. Naast de huizen en opstallen is sprake van o.a. een tuinmanshuis, steene vinkehuis, tuinen, boomgaard, plantagien, magnifique laenen en vijvers, en van de Kas Watering, die zelfs in verband met het aanleggen van een drie-armige vijverpartij werd omgelegd.

Deze woorden duiden alle op vele activiteiten op Wildrust die samenhangen met kweken van groenten, bloemen, bomen, vruchtbomen en vis, telen van hout en vangen van vinken voor consumptie. Het zijn karakteristieke kenmerken van bedrijvigheid op een 18de eeuwse buitenplaats, die tegelijkertijd met economie en status te maken hebben. Dat Wildrust een buitenplaats was die ook tuinarchitectonisch een bijzonderheid was, valt hieruit niet af te lezen.

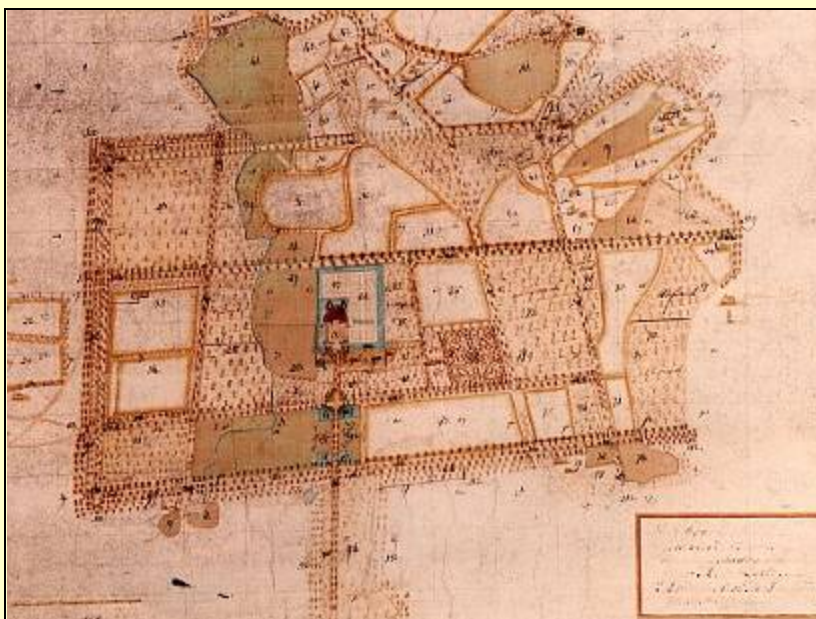
Wat zien we nu van deze 18de eeuwse landschapsarchitectonische activiteiten op het huidige Wildrust terug?

Boomgaarden en moestuinen zijn tot voor kort altijd op Wildrust geweest, maar nu helaas verdwenen. De vroegste kaart waarop in detail een boomgaard is getekend is het detail van de kaart van Bassieres (1766) van de hofstad Groot Haesenbroek, en het is heel aannemelijk dat ook op Wildrust zeker vanaf de 18de eeuw, en mogelijk ook al vanaf de 17de eeuw, moestuinen en boomgaarden zijn geweest. In ieder geval is er sprake van een tuinman voor tuinwerk, die woonde in het tuinmanshuis waarvan sinds 1748 wordt gesproken.

Onder het woord plantagiën verstond men in de 18de eeuw meestal een kwekerij van opgaande bomen. Deze bomen waren bestemd voor de houtverkoop of voor beplanting van lanen op de buitenplaats. Ook de laanbomen zelf zouden weer -als zij kaprijp zijn- geld moeten opbrengen. In de 18de eeuw deed men nog niet aan natuurbescherming, zodat laanbomen inderdaad als het hun tijd was konden worden gekapt. Op Wildrust is nu nog een uitgebreid lanenstelsel aanwezig, dat qua structuur (in 1822 liepen drie lanen evenwijdig aan de strandwallen en vier lanen stonden daar min of meer loodrecht op), zeker uit het einde van 17de eeuw kan dateren, maar de bomen zijn in het algemeen geen 200 jaar oud. Het 18^{de}

eeuwse lanenstelsel op de Wassenaarse buitenplaats Eikenhorst, ook met een sterrenbos, doet wel enigszins denken aan dat van Wildrust.¹⁸

Een sterrenbos wordt in de overdrachtspapieren van 1748 niet genoemd. Maar het zou ook kunnen zijn dat in dit geval het woord plantage op sterrenbos slaat (plantage van hakhout), omdat het bij een sterrenbos ook om houtteelt gaat. Sterrenbossen¹⁹ waren in de 18de eeuw een veel toegepast verschijnsel op buitenplaatsen, maar heden ten dage worden ze nauwelijks meer aangeplant en daarom is het tegenwoordige sterrenbos zeker hoog te waarderen. Ze werden aangelegd voor de productie van hakhout²⁰ en voor de jacht. Het kleinwild werd in de percelen opgejaagd, kruiste dan de vele lanen, waar de jagers op hen lagen te wachten. Tenslotte de vijfverpartijen die op Wildrust nog aanwezig zijn en zeker uit de 18de (misschien zelfs late 17de) eeuw dateren. Heel veel buitenplaatsen kenden in de 18de eeuw visvijvers²¹, die vaak in de vorm van een langwerpige kanaal achter het huis waren gelegen, zodat ze tegelijkertijd als vrije zichtas of 'grand canal' dienden. Vis vormde in vroeger tijden een belangrijke eiwitbron. Hoe meer afzonderlijke vijvers men had, hoe meer verschillende vis (en rivierkreeft) en hoe meer stadia van vis men kon kweken en / of bewaren. De vissen die men kweekte waren vooral zalm en forel, naast ook karpers en snoekbaars. Drie of vier vijvers zoals op Wildrust is een heel bescheiden aantal. Denk bijvoorbeeld aan de visvijvers op De Cannenburch in Vaassen of de visvijvers op De Slangenburg in Doetinchem, waarvan hieronder een opmeting uit 1774.²² In het geval van De Slangenburg gaat het om vier vierkante visvijvers langs de oprijlaan (zie kaart hieronder).

Kaart van de Slangenburg in Doetinchem, 1774. Coll. Gelders Archief. Vier vierkante vijvers langs de oprijlaan en een trapeziumvormig lanenstelsel. NO beneden

¹⁸ Zie de kaart van Eikenhorst / Wassenaar uit 1730, in *Kastelen en Buitenplaatsen in Zuid-Holland*. Jos Stöver (red.). Zutphen, 2000. p. 165. Ook de buitenplaatsen Ter Horst, Clingendael en Duindigt in Wassenaar kennen een sterrenbos.

¹⁹ Een bos of park dat doorsneden wordt door straalsgewijze vanuit het centrum uitgaande lanen. In de ruimtes tussen de lanen plantte men hakhout aan, dat om de vijf tot tien jaar zo bij de voet werd gekapt dat het weer kon uitlopen. De cyclus van kappen hing af van de houtsoort en het gebruik van het hout.

²⁰ Het gaat hier voornamelijk over eikenhout, dat telkens bij de stam wordt afgezet; eikenschors werd gebruikt voor de bereiding van looizuur.

²¹ Zie Hans Renes. Oude visvijvers in Zuid-Limburg. *Bulletin KNOB* 1991(nr.90), nr.3. p. 85-91.

²² Ook het lanenstelsel van de Slangenburg is enigszins vergelijkbaar, hoewel de maat van het lanenstelsel op Wildrust veel kleiner is.

Op Wildrust lag een van de vijvers, waarschijnlijk de oudste, zo goed als in de zichtas van het huis en precies geklemd tussen twee bomenlanen. Hieruit kunnen we afleiden dat het principe van de Frans classicistische tuinstijl met vergezichten toch niet helemaal aan Wildrust voorbij is gegaan. De lengte-as van de vijver was min of meer gericht op de noordgevel van het huis. De noordwestelijke arm van de drie-armige vijverpartij, waarvoor Willem van Wassenaar in 1748 toestemming vroeg deze te graven en de Kas Watering er omheen te leggen, loopt evenwijdig met de toegangslaan, maar niet in het verlengde ervan. Wat Van Wassenaar in zijn hoofd heeft gehad ten aanzien van deze vijverpartij, is niet duidelijk. Wat betreft het lanenstelsel, heeft men de richting van de midden-toegangslaan waarschijnlijk primair geacht en werden andere secundaire lanen en banen en kanalen, zoals de laan door het sterrenbos, de vinkenbaan²³ en de noordwestelijke arm van de vijverpartij in dezelfde richting als de toegangslaan gelegd, om het historische casco nog eens te benadrukken.

- Kenmerken uit de 17de en 18de eeuw: Betekenisvolle herkenbare kenmerken van laat-17de eeuwse en 18de eeuwse tuin- en landschapsarchitectuur op het tegenwoordige Wildrust zijn het 'grand canal' als zichtas vanuit het huis en een drie-armige vijverpartij, beide 18de eeuwse visvijvers die pas in de 20ste eeuw verlandschappelijk zijn; het lanenstelsel (incl. de toegangslaan en de lanen van het sterrenbos); het sterrenbos; en de ruimte ten noordwesten van het sterrenbos, die oorspronkelijk als moestuin en / of boomgaard ingericht is geweest.

Vinkenhuys en vinkenbaan op Saxenburg Bloemendaal. Anonym. 1770 Coll. Prov. Atlas Noord-Holland

De 18de eeuwse erfenis aan tuinhistorische kwaliteiten wordt door Isaac van Schinne en prins Frederik in de 19de eeuw naar behoren beheerd. We hebben dit kunnen constateren door de kadastrale kaart uit 1822 te vergelijken met de Top. Kaarten van 1875 en 1888. Het 18^{de}

²³ Een vinkenbaan is een vanginrichting voor kleine vogels, veelal in de Hollandse duinen waar de vogeltrek langs komt. In de 18e eeuw hadden vele buitens een eigen vinkenbaan met vinkenbaanhuisje. Het vinkenbaanhuisje is op de kadastrale kaart van 1822 het meest rechtse onderste rode vierkantje. Het valt buiten het terrein van Nieuw Wildrust. De Vogelwet van 1912 verbood het vangen van vogels anders dan voor het houden in kooien.

eeuwse lanenstelsel en het middeleeuwse wateringsysteem werd in de 19de eeuw, maar ook later tot in onze tijd in grote lijnen in tact gehouden.

Wildrust is in de 19de eeuw geheel omgeven door lanen en een wetering. Dit omsingelen van een buitenplaats is niet een karakteristiek kenmerk van 19de eeuwse landschapsarchitectuur, maar geeft wel blijk van een zorgvuldig beheer, met oog voor behoud van een bepaalde beheerseenheid die in de loop van eeuwen is ontstaan. Een tuingebouw in de moestuin of boomgaard achter het huis (zie Top. Mil. Kaart 1850) kan duiden op bloemperken en gardeneske²⁴ versieringen in het park, rond de huizen òf op de aanwezigheid van een boomgaard. Ook het slingerpad door het sterrenbos (begeleid door bloeiende gardeneske heesterpartijen?) en even later een koepel of belvédère als tuinsieraad in het sterrenbos (zie Top. Kaart 1875) kunnen op een gardeneske tuinarchitectuur wijzen.

Het 19de eeuwse huis Wildrust. Tek. Robert van Lit, 1978

- Kenmerken uit de 19de eeuw: 19de eeuwse bijzonderheden op het gebied van tuin- en landschapsarchitectuur zijn het feit dat Wildrust in de eerste helft van de 19de eeuw helemaal is omsingeld, deels met bomensingels en deels met water van de Kas Wetering. Een tuingebouw grenzend aan de moestuin/boomgaard, slingerpaadjes in het sterrenbos, mogelijk begeleid door bloeiende heesters en een bouwwerk, mogelijk een koepel of belvédère of folly in het centrum van het sterrenbos zijn ook belangrijke kenmerken van de 19de eeuwse tuingeschiedenis van Wildrust.

²⁴ Gardeneske tuinarchitectuur is een versierende 19de eeuwse tuinarchitectuur met toepassing van zo veel mogelijk verschillende bloeiende groepen heesters. Vooral in de tweede helft van de 19de eeuw, in de tijd van de gemengde tuinstijl, worden door toepassing van bloeiende heesters de 'saaie' landschapsparken weer aantrekkelijk gemaakt. Men vindt deze beplantingen ook veel in de eerste 19de eeuwse stadsparken.

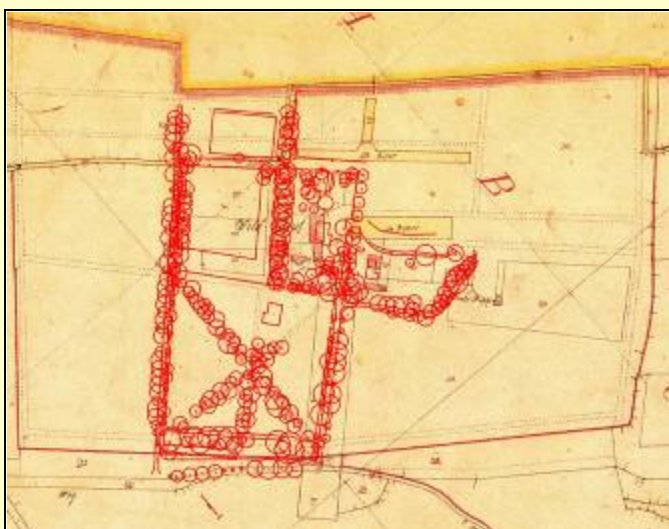
In het begin van de 20ste eeuw werden er in Nederland moderne geometrische, vaak symmetrische tuinen ontworpen en aangelegd, niet op Wildrust zelf, maar wel op terreinen van beide burens, Duinauwe en Groot Haesebroek (beide thans rijksmonumenten). Bij het huis Duinauwe gebouwd in 1911 door Adolf Broese van Groenou, werd op het meest noordoostelijke deel van Wildrust een verdiepte tuin met een pergola en een kas ontworpen. Het is een tuin in de stijl van de tuinarchitect Dirk Frederik Tersteeg. Hij was een ‘moderne’ tuinarchitect, die werkte in de zogenaamde ‘architectonische’ symmetrische tuinstijl, met trapjes van terras naar tuin, verdiepte tuinen, muurbakken, vierkante en rechthoekige bassins en betonnen pergola’s. Hij ontwierp o.a. de tuin van Wiltzangk (afgescheiden van Backershagen) in Wassenaar in 1910.

Tuinarchitect Leonard Springer heeft in opdracht van de heer Kröller op Groot Haesebroek gewerkt, maar of dit was in de tijd van Berlage of in de tijd van Van der Velde is niet duidelijk. Hij maakte twee tuin-ontwerpen voor Groot Haesebroek, beide in geometrische stijl Neo-barok).

Het terrein van Wildrust wordt vóór 1940 niet voorzien van een 20ste eeuwse moderne tuin in architectonische stijl, maar blijft wat betreft structuur (i.e. de loop van paden en lanen en watergangen) ook in de 20ste eeuw onaangetast. Wel wordt er vóór WOII een kleine ronde vijver in verbinding met de Kas Warering aangelegd ten noordwesten van het huis (te zien op de luchtfoto van 1944²⁵). Op de kaart van de Exploitiemaatschappij Groot Haesebroek (1917) zien we de vijvers nog steeds niet verbonden met de Kas Warering en evenmin verlandschappelijk. Dit verandert in de jaren twintig of begin jaren dertig; op de Top. Kaart van 1933 hebben de vijvers een enigszins glooiend verloop gekregen en is het hele stelsel van vijvers een meer-armige natuurlijke waterpartij geworden.

De strakke belijning van bomen langs de stralen van het sterrenbos lijkt (op de Top. Kaarten) opgeofferd te zijn, maar of dit echt het geval was, of slechts een andere manier van tekenen is, blijft onzeker. Anno 2008 blijkt het sterrenbos juist qua laanbomen in de stralen van het sterrenbos heel krachtig overeind te staan. Mogelijk zijn deze eiken allemaal tegelijk omstreeks 1920 opnieuw aangeplant.

Het 18de eeuwse lanenstelsel vertoont thans wel wat zwakke plekken. Het sterrenbos bevat zeven lanen, terwijl er in 1980 nog acht lanen waren; delen van lanen nabij het huis in het sterrenbos zijn vanwege de bouw van dit huis en om reden van lichtvang gekapt. Andere lanen vertonen enige uitval.

Kadastrale Kaart 1822, met ingetekend in rood de bomenlanen anno 2008. Coll. Inbo

²⁵ zie www.watwaswaar.nl

De moestuin is ten opzichte van de situatie omstreeks 1900 naar de overzijde van de Kas Watering verlegd en daardoor opgesplitst in twee delen, aanvankelijk een deel moestuin en een boomgaard, de een ten noorden, de ander ten zuiden van de Kas Watering. Op het noordwestelijk deel liggen sinds enkele jaren tennisbanen; het deel achter de beukenlaan achter het huis, eerder waarschijnlijk boomgaard, is thans een sterk verwaarloosd bos.

Tussen 1940 en 1964 verandert er nog meer. Het sterrenbos wordt aangevuld met twee stralen tot een acht-stralig sterrenbos, hoewel dat in de historie nooit zo is geweest; het waterpeil van de Kas Watering en dus ook van de vijvers is waarschijnlijk hevig gedaald en dat proces gaat alleen maar door in de jaren zestig; de boomgaarden verdwijnen en veranderen in bos; toegangswegen worden doorgetrokken naar de duinrand; allemaal maatregelen die op economische beslissingen duiden, maar niet op herstel van de buitenplaats in oude glorie. Tussen 1971 en 1974 wordt het waterpeil in de vijvers wel weer hersteld en worden de vijvers weer gevuld en met de Kas Watering verbonden. Is het tij gekeerd? Maar nu zien we het sterrenbos (op de Top. Kaarten) langzaam maar zeker verdwijnen. Op de kaart van 1981-1985 staat het sterrenbos niet meer als zodanig aangegeven; in 1998 is een nieuw huis gebouwd in het sterrenbos; op de kaart van 2004 staat op de plaats van het sterrenbos een wandelbos met slingerpaadjes aangegeven. Er lopen in 2008 inderdaad enige slingerpaadjes dwars door het sterrenbos, maar gelukkig is ook de structuur van het sterrenbos nog heel duidelijk aanwezig. Tuinarchitectonisch gezien is de bouw van de nieuwe villa geen gelukkige beslissing geweest.

- Kenmerken van de 20ste eeuwse tuinarchitectuur op Wildrust: de visvijvers zijn verlandschappelijkt en verbonden met de Kas Watering tot één waterpartij. Het 18de eeuwse lanenstelsel is gerespecteerd, maar wel aangetast, terwijl de lanen van het sterrenbos waarschijnlijk aan het begin van de 20ste eeuw opnieuw zijn aangeplant. De nutstuinen achter het huis zijn eerst deels opgeschoven in de richting van de duinen en tenslotte geheel verdwenen. Bij Huis Wildrust en bij het huis in het sterrenbos werden moderne villatuinen met gazons en borders aangelegd.

5. Beplanting van de buitenplaats Wildrust in de loop van de eeuwen

De beplanting van Wildrust levert cultuurhistorisch gezien niet veel bijzonders op. Wel is het vermelden waard dat de naam Kas Watering is afgeleid van Kars Watering en dat het woord kars of kers weer is afgeleid van waterkers. Dit is een eetbare plant die vooral groeit aan en in beken, sloten en moerassen. Begrijpelijk dus dat de Kas Watering naar deze plant is genoemd. Misschien is het mogelijk in de toekomst onderstaande situatie weer terug te krijgen.

Uit Maarten Bos, 1995, p. 133:

19 Naar een persoonlijke mededeling van Prof. Dr. J.A. Huisman, lid-voorzitter van de Commissie voor Naamkunde van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen, is de naam Kersk (Kerske, Karske, Kars-, **Kaswatering**) afgeleid van de plantnaam waterkers (*Nasturtium officinale*), behorende tot de Kruisbloemenfamilie (*Cruciferae*). Roger Phillips, *Wilde Bloemen*, 4e druk (Utrecht-Antwerpen, 1980), p. 104: 'Vrij zeldzame, overblijvende soort langs en in sloten, beken en moerassen aan de binnenduinrand.'

Witte waterkers of *Nasturtium officinale*

Waterkers langs het water

Van andere planten en begroeiingen uit het verleden van Wildrust is niets bekend. Als we naar de algemene karakteristieke kenmerken van Wildrust kijken, is gebleken dat het lanenstelsel, het sterrenbos en boomgaarden en moestuinen in de geschiedenis constanten zijn. Hier willen we nader op ingaan, en dan speciaal op de historische plantafstanden.

Lanenstelsel, sterrenbos en boomgaarden hebben gemeen dat het gaat om bomen. Om welke soorten het gaat en ook op welke afstanden deze bomen werden ingeplant in de 17de / 18de eeuw, is belangrijk te weten voor eventueel toekomstig herstel en restauratie.

Het lanenstelsel (excl. de lanen van het sterrenbos) bestaat nu uit de volgende soorten: linde (*Tilia x europea*), eik (*Quercus robur*), beuk (*Fagus sylvatica*), taxus (*Taxus baccata*).

De lanen van het lanenstelsel, die evenwijdig aan de standwallen lopen, zijn met eik ingeplant; de lanen daar loodrecht op met beuk, behalve het verlengde van de beukenlaan achter het huis (hier staan eiken) en de toegangslaan die bestaat uit linde en eik.

De lanen in het hakhoutbos bestaan uit eik en tussen deze lanen is het bos waarschijnlijk oorspronkelijk beplant geweest met eikenhakhout, omdat dit soort hakhout het beste past in deze omgeving.

In de 17de eeuw werden grote boomgaarden beplant met hoogstam-vruchtbomen, appels, peren en daar tussen in de opgroeperiode kersen en pruimen, die later werden verwijderd en vervangen konden worden door bessenstruiken.

In het 17de eeuwse handboek voor hoveniers *Den Nederlandtsen Hovenier*, van Jan van der Groen, uit 1669 (15 maal herdrukt tot 1721) worden we ingelicht over de afstanden die we voor laanbeplanting en boomgaard beplanting moeten aanhouden.

We rekenen dan in Rijnlandse voeten (1 Rijnl. Voet = 0,314 m).

Voor eiken in lanen en dreven gelden de volgende afstanden: 18 of 20 voet van elkaar;

18 (Rijnl.) voet = $18 \times 0,314 \text{ m} = 5,65 \text{ m}$.

20 (Rijnl.) voet = $20 \times 0,314 \text{ m} = 6,28 \text{ m}$.

Voor lindes in lanen en dreven gelden de volgende afstanden: 24 voeten van elkaar;

24 (Rijnl.) voet = 7,53 m.

Advies van Jan van der Groen: plant de lindes als ze 2 duimen dik zijn, 4 of 5 jaren oud; maak gaten in september en verplant ze in februari.

Voor beuken in lanen en dreven gelden de volgende afstanden: 20 tot 24 voeten van elkaar;

20 (Rijnl.) voet = $20 \times 0,314 \text{ m} = 6,28 \text{ m}$.

24 (Rijnl.) voet = $24 \times 0,314 \text{ m} = 7,536 \text{ m}$.

Advies van Jan van der Groen: plant bomen van 5 of 6 jaren oud en in zandachtige aarde.

Beukenlaan achter het huis, richting duinen. 2008

Voor appels en peren (hoogstam) in boomgaarden gelden de volgende afstanden:

30 (Rijnl.) voet = 9,42 m.

31 (Rijnl.) voet = 9,73 m.

Advies van Jan van der Groen: kersen of pruimen kan men op dezelfde rij in het midden zetten en als deze groot geworden zijn, deze er uit halen en aalbessen of kruisbessen er tussen planten.

Jan van der Groen noemt de taxus niet als laanboom. Deze beplanting zal ook zeker niet in de 17de en 18de eeuw zijn toegepast als laanboom op Wildrust.

Bij nieuwe inplant van lanen is het aanbevelingswaardig bovengenoemde afstanden aan te houden. Bij restauratie van lanen (inplanten van open plekken indien mogelijk, rekening houdend met de lichtinval) kan men beter de reeds toegepaste onderlinge afstanden respecteren.

6. Korte waardestelling van de buitenplaats Wildrust

Om de cultuurhistorische waarde van een bepaalde buitenplaats vast te stellen, moeten we deze met andere buitenplaatsen in de omgeving of in het land vergelijken. Niet de grootte van het terrein, de architectuur van het huis of het bomenbestand zijn apart belangrijk voor de waarde, maar het gaat om uniciteit, karakteristieke kenmerken van een buitenplaats vergeleken met andere buitenplaatsen en het ensemble van huis, tuin en park als geheel. Hoewel Wildrust geen rijksbeschermd buitenplaats is en ook geen gemeentelijk monument, kunnen we toch constateren dat het over een bijzondere ligging beschikt. Een buitenplaats gelegen zo dicht tegen de duinrand aan en aan een middeleeuwse wetering komt, weinig voor in Nederland. In Wassenaar voldoen echter ook Groot Haesebroek en Voorlinden aan dit criterium.

Wildrust is van ouds her een ‘bedrijf’ geweest, behorend bij een grotere economische eenheid. Het was aan het begin van de 18de eeuw een ‘huismanswoning’ of boerderij, met herenhuis, stalling en koetshuis; en na de verbouwing tussen 1738 en 1748 is er sprake van een nieuw, modern heerehuysinge, koetshuis, stallinge voor 5 paarden, tuinmanshuis, steene vinkehuis, wagenshuur, tuinen, boomgaard en plantagien, magnifique laenen en vijvers. Op dat moment spreken we over een echte buitenplaats, maar niet louter voor sier en vertier. Een lanenstelsel, een sterrenbos, visvijvers, een vinkenbaan, moestuinen en boomgaarden zijn de economische dragers. Wildrust is een zelfstandig onderdeel van de veel grotere buitenplaats Groot Haesebroek en speelt in vergelijking met andere buitenplaatsen zeker geen uitzonderlijke rol.

In de 19de en 20ste eeuw heeft Wildrust veel van haar identiteit verloren. Nog steeds liggen huis en bijgebouwen op een bijzondere plek in een bijzonder landschap, en zijn het 18de eeuwse lanenstelsel, het 18de eeuwse sterrenbos en de van oorsprong 18de eeuwse visvijvers (later veranderd in een landschappelijke natuurlijke samengestelde waterpartij) nog wel functioneel, maar vooral in de 20ste eeuw raakt de buitenplaats verwaarloosd door achterstallig onderhoud en uitval; ook de voormalige moestuinen / boomgaard / bouwlanden verdwijnen en worden door oprukkend bos overgenomen. De tennisbanen zijn hierop een uitzondering en worden goed onderhouden. We kennen dit beeld van vele 20ste eeuwse kleine buitenplaatsen. Zoals in de jaren zeventig het tij gekeerd werd ten gunste van de waterstand, zo is het nu tijd om deze prachtige plek haar historie terug te geven.

De waarde van de buitenplaats Wildrust ligt in haar historisch *groene* erfgoed verborgen. De uniciteit van Wildrust ligt in het bestaan van haar ligging langs de duinrand aan de middeleeuwse wetering en in het bestaan van haar 18de eeuwse lanenstelsel, sterrenbos en glooiende visvijvers. Het moet mogelijk zijn deze historische elementen te verbinden met nieuwe verantwoorde vormen van natuurbouw en waterberging, zodat de ontwikkeling van dit historisch erfgoed niet wordt afgesneden.

Zie hiervoor de toekomstvisie.

6. Korte toekomstvisie voor de buitenplaats Wildrust.

Een visie opstellen voor een historische buitenplaats vraagt om uitgangspunten, die eerst moeten worden gedefinieerd.

Omdat Nieuw Wildrust toch de kern is van de historische buitenplaats Wildrust, ook al is deze geen rijks- of gemeentelijk monument, verdient de 'plaats' een weloverwogen toekomstplan. Een historische buitenplaats bestaat uit een ensemble van een historisch huis, historische bijgebouwen en een historische tuin- en/of parkaanleg. We spreken dan ook wel over 'groene monumenten'. Het tegenwoordige Wildrust en het toekomstige Nieuwe Wildrust zijn eigenlijk 'groene monumenten' met moderne huizen.

Voor groene monumenten worden in de praktijk een aantal uitgangspunten gehanteerd om het groene erfgoed te beschermen: a) het concept van aanleg (= het oorspronkelijke ontwerp indien bekend) behouden; b) de historische structuren van tuin- en / of parkaanleg behouden; c) historische materialen indien bekend zoveel mogelijk toepassen (denk aan verhardingsmaterialen van paden en wegen, materialen voor hekken en bruggen etc.), d) indien noodzakelijk de historische beplanting van bomen, heesters, en planten -indien bekend- vernieuwen op soortsniveau en op oorspronkelijke plaatsen (denk ook aan historische plantafstanden).

Onder historische structuren wordt in dit geval verstaan de loop van de lanen en paden, de ligging en het beloop van de beken en stromen en vijvers, de zichtlijnen, de manier van beplanting bijvoorbeeld solitaire bomen en clusters van bomen in open weiden, architectonische open ruimtes, de plaatsing van bepaalde tuinsieraden, etc.

Deze uitgangspunten willen wij ook aanbevelen ten aanzien van het groene historische erfgoed op Nieuw Wildrust.

Het samengestelde watersysteem -de 18de eeuwse visvijvers en de middeleeuwse Kas Watering, nu samen in landschappelijke setting)-, het 18de eeuwse lanenstelsel en het 18de eeuwse sterrenbos zullen bij toekomstige nieuwbouw van Nieuw Wildrust dringend om herstel vragen. 'Behoud door ontwikkeling' betekent voor Nieuw Wildrust de combinatie van oude structuren (waterlopen, sterrenbos, lanenstelsel incl. grenslanen) handhaven, versterken, complementeren en tegelijkertijd deze elementen in nieuwe vormen en functies ontwikkelen, en daarnaast nieuwbouw plegen op verschillende (zo mogelijk 'historische') locaties. Dit concept zal een uitdaging zijn voor zowel de eigenaar als de architect als de landschapsarchitect. Een goed eindresultaat is afhankelijk van hun optimale onderlinge samenwerking.

De enige historisch verantwoorde plek voor de villa Nieuw Wildrust is natuurlijk dezelfde plek als waar ooit het oudste huis Wildrust heeft gestaan, met een zicht over het 'grand canal' van weleer en in later tijd over de uitgestrekte landschappelijke vijver verbonden met de middeleeuwse Kas Watering.

Voor de locatie van de bijgebouwen zou naast de locaties van de tegenwoordige villa's (no's 16 en 20) ook de geschiedenis van de bijgebouwen (folly, schuren) van Wildrust richtinggevend kunnen zijn. We weten uit de kaarten-analyses (hoofdstuk 3) dat er meer bijgebouwen en gebouwtjes op Wildrust hebben gestaan.

Van belang in dit opzicht is de locatie van het tuinsieraad (koepel? belvédère? folly?) dat aan het eind van de 19de eeuw in het midden van het sterrenbos heeft gestaan (zie Top. Kaart 1875), het huisje tegen de duinrand aan gebouwd (te zien op de Top. Kaart 1:25.000 / 1939-1946) en het huis / schuur, die langs de Kaswatering werd gebouwd (te zien op de Top. Kaart 1: 25.000 / 1966-1968). Een gebouw in het centrum van het sterrenbos heeft natuurlijk wel het kappen van een cirkel bomen tot gevolg, maar als compensatie zullen alle lanen van het sterrenbos zeker hersteld gaan worden. Het voordeel van het bouwen in het centrum van het

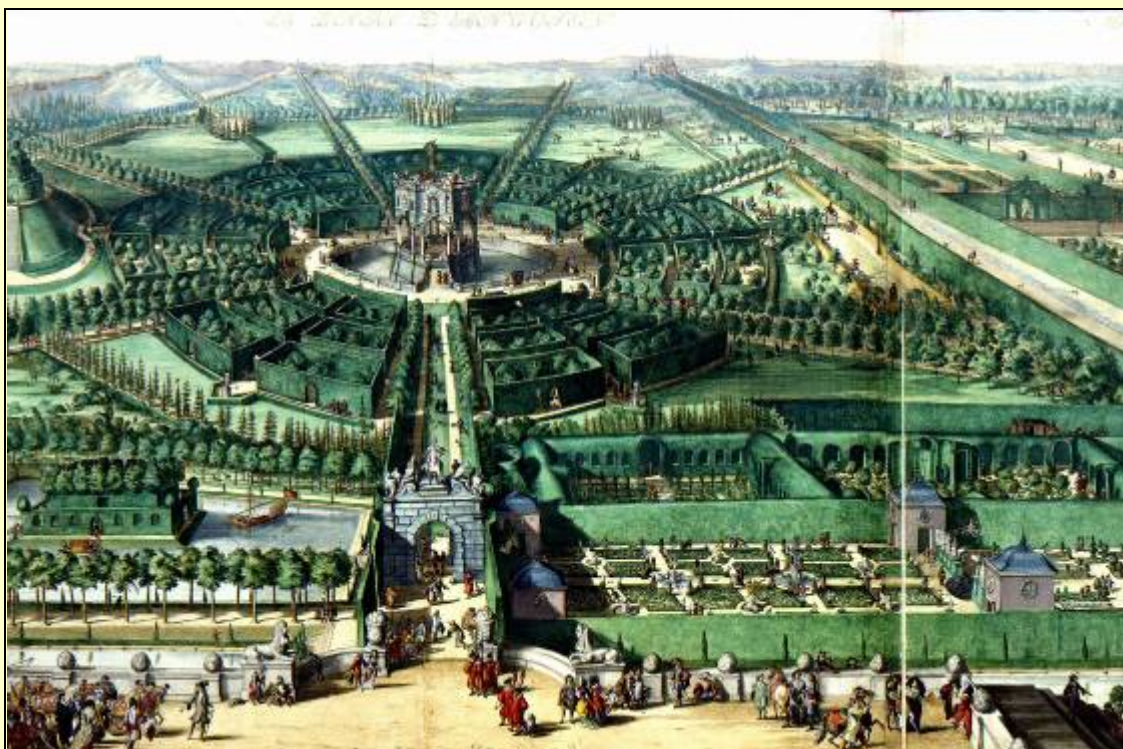

sterrenbos is dat een toekomstig gebouw in een strakke structuur wordt opgenomen en niet, zoals de villa (nr. 20 nu) als een storende factor het sterrenbos doorbreekt.

Een gebouw in het perceel achter de beukenlaan, in de as achter het huis, is natuurlijk minder gelukkig, maar met dit gebouw kan men schuiven, zoals al eerder in de geschiedenis werd gedaan, zelfs tot in het perceel ten noordoosten van de tennisbanen. Hier stond tussen 1939 en 1946 een kleine woning of een dienstgebouw (zie Top. Kaart 1939-1946) en deze plek is dus ook nog een mogelijke bouwlocatie.

Het perceel van villa nr. 18 brengt in de totale bouwlocatie een dwarsas, die door het 'grand canal' en de dwarse historische eikenlaan langs het sterrenbos nog eens wordt versterkt.

Door het 'grand canal' als dwarsas door te trekken naar het zuiden, zou het huis in een watersysteem verankerd kunnen worden en wordt ook de relatie met Groot Haesebroek verduidelijkt.

Geeft dit inspiratie? Een gebouw in het centrum van het sterrenbos van Anguien (BE).

De toekomst van Wildrust ligt in het respecteren van haar cultuurhistorie, zoals in dit rapport beschreven.

8. Literatuur en documentatie algemeen.

- Albers (Albers Adviezen), dr L.H. *Landgoederen in de gemeente Wassenaar: historie en waarde*. Wassenaar (gemeente), 1997. Rapport 231WAS.
- Bertram, C. *Noord-Hollands Arcadia: Ruim 400 Noord-Hollandse buitenplaatsen in tekeningen, prenten en kaarten uit de Provinciale Atlas Noord-Holland*. Haarlem / Alphen aan den Rijn, 2005.
- Bos, Maarten. *Het Stichts-Hollands geslacht Van den Bosch: voorlopig verslag van een onderzoek naar persoon en voorgeslacht van Cornelis Jacobsz. (ca. 1500- ca. 1580) te Waddinxveen*. Hilversum, 1995. p. 133 afleiding van het woord Kas Watering.
- INBO Atelier Stedenbouw + Landschap, Woudenberg. Diverse kaartmaterialen en rapporten.
- Janson, E. M. C. M. *Wassenaar: historische verkenningen*. Bussum, 1967. 96 p. Met kaart.
- Janson, E. M. C. H. *Uit de geschiedenis van Wassenaar*. Den Haag, 1972.
- Lit, R. van. *Wassenaarse Oudheden*, Nieuwkoop 1978, 192-192
- Matthey, Ignaz. *Vincken moeten vincken locken: vijf eeuwen vangst van zangvogels en kwartels in Holland*. Hilversum, 2002
- Oldenburger-Ebbers, Carla S., Anne Mieke Backer, Eric Blok. *Gids voor de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur*. 4 delen. Rotterdam, 1995-2000.
- Ratsma, P. (red.), S. Groeneveld, W. E. Penning en C. J. J. Stal (samenstelling). *Historische plattegronden van Nederlandse steden*. Deel 10, Den Haag. Lisse, 2007. Kaart XVII.2, door Van der Noorda, 1839. Uig. Gebr. Van Cleef.
- Renes, Hans. Oude visvijvers in Zuid-Limburg. *Bulletin KNOB* Jg.90 (1991), 3, p. 85-97.
- Scheffer, C. De stedenbouwkundige ontwikkeling van een buitenplaatsenlandschap naar een bosrijk villadorp. De waardering voor en omgang met historische buitenplaatsen in Wassenaar na 1900. *Buitenplaatsen. Jaarboek Monumentenzorg 1998*, door G. W. van Herwaarden (red.) e.a.
- Stöver (red.), Jos. Kastelen en buitenplaatsen in Zuid-Holland. Zutphen, 2000.
- Beeldbank van Hoogheemraadschap van Rijnland: http://www.rijnland.net/rijnlands_erfgoed/
- Beeldbank Hoogheemraadschap van Delfland (Kas Watering). Zoeken via http://www.archieven.nl/pls/m/zk2.zoek_specifiek?
- Beeldbank historische kaarten, kadastrale kaarten en luchtfoto's: <http://watwaswaar.nl/>
- Beeldbank historische tuin- en landschapsarchitectuur in Nederland: <http://library.wur.nl/tuin/>
- Beeldbank Nationaal Archief: <http://beeldbank.nationaalarchief.nl/>

Rapport opgesteld door drs Carla Oldenburger-Ebbers.

Amsterdam, 8 augustus 2008.

Bureau Oldenburgers Historische Tuinen

Herengracht 315, 1016 AV Amsterdam

Bijlage 1: relevante nummers op kadastrale kaart van 1822

Boven het sterrenbos, links achter de beukenlaan:

736 boomgaard doorgestreept, hakhout

737 tuin

738 tuin

739 boomkwekerij

Rondom het huis Wildrust

723 vijver doorgestreept, hakhout

726 huis, schuur, erf

727 idem

Toegangsweg

700 duingrond

701 weg als boschhakhout doorgestreept, duingrond

702 bosch (opgaand doorgestreept), hak

703 boschhakhout doorgestreept, duingrond

Vijvers

723 vijver doorgestreept, hakhout

724 idem

728 idem

Huizen onder enkele rechte vijver

729 tuin doorgestreept, bouwland

730 idem

731 idem

732 schuur en erf

733 vinkenbaan doorgestreept, geestland

734 geestland

Bijlage 2. Tennisbanen op de plaats waar eens waarschijnlijk een moestuin lag.

Wassenaar: Oranje stof, witte ballen. woensdag 31 mei 2006 13:02.

Wie Woody Allens film Matchpoint, waarin veel om tennis draait, heeft gezien, weet dat het soms van levensbelang kan zijn op wiens speelhelft een tennisbal die even op de bovenkant van het net balanceert, ten slotte terecht komt. Van levensbelang is het diplomatieke tennistoernooi op de residentie van de Canadese ambassade in Wassenaar voor de deelnemers misschien niet, maar het spelen maakt hun leven elk jaar wel belangrijk aangenamer. Ze zijn er elk jaar weer: de pluisjes van de in bloei staande bomen, hoge meisjesstemmen in het Engels van dochters die zijn meegekomen om hun vaders aan te moedigen, een hoofdadministrateur die iets te hard 'fifteen all' roept, het oranje stof van het gravel en het gestage geplop van de witte ballen. Het toernooi waaraan medewerkers van het ministerie van Buitenlandse Zaken, de in Den Haag gevestigde ambassades en internationale organisaties, en de leden van de hofhouding mee kunnen doen, wordt van 3 tot 10 juni aanstaande voor de zestigste keer gehouden. Naast de twee banen van de Canadese ambassadeur, stelt haar Mexicaanse ambtgenoot ook een baan beschikbaar. Prins Floris, het petekind van de Royal Canadian Legion, zal de prijzen uitreiken. Vorige jaar waren er 102 deelnemers. De crack die het herenenkelspel het vaakst heeft gewonnen, is Ruud Treffers, directeur-generaal internationale samenwerking. In de jaren tachtig van de vorige eeuw won Treffers tien keer. Door zijn plaatsingen in Nairobi, Paramaribo en Jakarta kon hij zijn titel in Wassenaar niet langer verdedigen. Dat geldt ook voor de andere winnaars; diplomaten zijn immers per definitie van voorbijgaande aard. Treffers roemt de schitterende ambiance, het voorname groen dat de banen omzoomt en het gravel dat elders steeds zeldzamer wordt. Dat vanaf de plek waar nu die twee banen liggen in de Tweede Wereldoorlog door de Duitsers V-2 raketten op Londen werden afgeschoten, is een fabeltje. Die lanceerplaats was een kilometer verderop. Het toernooi wordt georganiseerd door een comité van tien medewerkers van Buitenlandse Zaken, dit jaar voor het eerst onder leiding van Govert Jan Bijl de Vroe, een hoge ambtenaar op de Directie Integratie Europa. Buitenlandse Zaken heeft een bescheiden financiële voorziening getroffen, voor de overige kosten zijn sponsors gevonden.

Gezeten op het terras voor haar ambtswoning memoreert Colleen Swords, de Canadese ambassadeur, wat haar vader, die Nederland in 1945 heeft helpen bevrijden, vorig jaar bij de zestigste herdenking van de bevrijding op de Canadese televisie zei: 'Het was een vreselijke tijd, maar het is het waard geweest.' Tijdens de diners in haar gastvrije eetzaal komen de thema's oorlog en bevrijding nog dikwijls aan de orde. Zelf speelt de ambassadeur geen tennis. Zij herinnert eraan dat, nog afgezien van het toernooi, de hele zomer door op de banen gespeeld kan worden door dezelfde categorieën ambtenaren. Een telefoontje naar de ambassade om te reserveren volstaat. De huidige residentie 'Villa Groot Haesebroek' is een monument. De naam 'Groot Haesebroek' dateert van de veertiende eeuw. Het landgoed werd toen bewoond door Floris van Haesebroek, een vazal van de burggraaf van Leiden. Na verschillende keren van eigenaar te zijn gewisseld, kwam het rond 1840 (?) in handen van prins Frederik van Oranje-Nassau, broer van koning Willem II. Na Frederiks dood, in 1881, verviel het aan diens dochter prinses Marie, die het snel verkocht. In 1916 werd 'Groot Haesebroek' door de Kröller-Müllers verworven. In de jaren dertig gaven zij de Vlaamse architect Henry van der Velde, een leidende figuur in de wereld van de art deco, de opdracht om een nieuw huis neer te zetten. Dat huis kwam in 1937 in handen van Daniël Wolf, een zakenman die zijn fortuin had gemaakt met de handel in spoorwegbielzen. Na ruilverkaveling met het Haagse Waterleiding Bedrijf, liet Wolf een golfbaan op zijn terrein aanleggen. Daaruit is de huidige Haagse Golfclub ontstaan. Die ligt echter niet langer op de grond van 'Groot Haesebroek'. In de Tweede Wereldoorlog diende 'Groot Haesebroek' als onderkomen voor luchtmachtgeneraal Friedrich Christian Christianse, commandant van de Duitse bezettingsmacht in Nederland. Tot april 1945 woonde er ook een aantal andere nazi-officieren. Hun inscripties in de stammen van de eeuwenoude beukenbomen getuigen daar nog van. Een van hen, een zekere kolonel Joseph Veltjens, had tijdens de Spaanse Burgeroorlog (1936-1939) de regering in Madrid voor veel geld opzettelijk waardeloos materieel geleverd. Dit om de oorlogsinspanning van de anti-Francokrachten te saboteren. Bij de bevrijding in mei 1945 bleek het meeste meubilair uit 'Groot Haesebroek' gestolen te zijn. De Nederlandse regering betaalde voor de reparaties aan het huis en suggereerde Ottawa om het als residentie te betrekken. Anders dan in Nederland dikwijls wordt verteld – en hoezeer dat ook op zijn plaats was geweest – de Canadezen kregen het gebouw niet cadeau. Zij moesten het huren van de erfgenamen van Daniël Wolf, die tijdens de oorlog in New York was gestorven. In maart 1949 kocht de Canadese regering het van hen. Het landgoed van 12 hectare wordt onderhouden door twee fulltime Canadese tuinlieden. Zij proberen zoveel mogelijk het motief van de esdoorn, waarvan het blad Canada's nationale symbool vormt, in de bloemperken terug te brengen. 'Maar,' zo zegt een van hen, 'er is wel een maximum aan Maple Leaf dat een mens verdragen kan.'

Rik Kuethe

Zie: <http://www.elsevier.nl/web/artikel/wassenaaroranjestof.witteballen.htm>

